

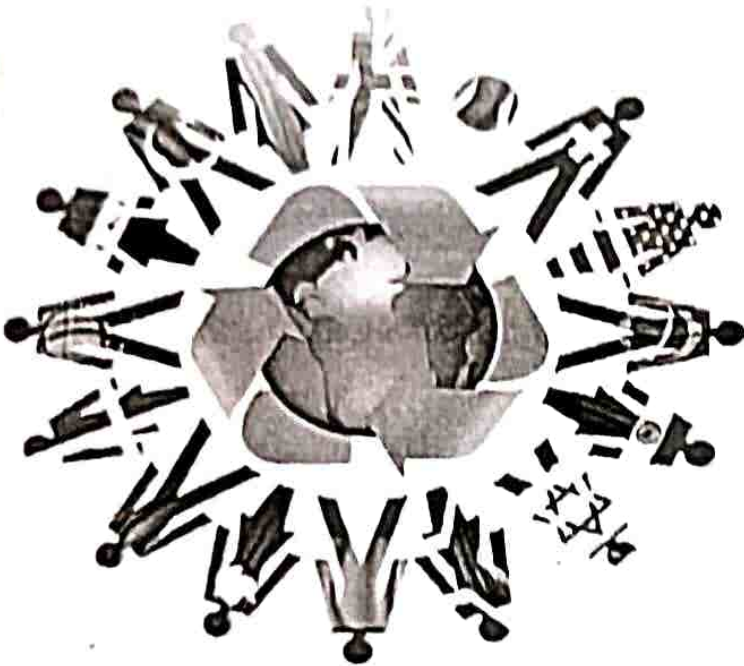
ISBN-978-93-95494-00-7

Current Trends in Humanities & Commerce

Peer-Reviewed Book Chapter

Chief Editor : Prof. Virag.S.Gawande

Editor : Dr.Dinesh W.Nichit

Index

S.No	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	स्थानिक स्वशासनाचे महत्त्व	प्रा.डॉ.कदम डी.एम.	1
2	ज्ञानरचनावाद : समाजाचा सर्वांगीण विकास प्रा.डॉ.तानाजी ज्ञानदेव पाटील		10
3	देशामध्ये झालेली चलनवाढ व त्याची कारणे प्रा. अनिल आर. राऊत		14
4	वारा वाजे रूणझुणा	डॉ. रमेश बलभीम जाधवर	18
5	भारतीय शिक्षण प्रणाली व शाश्वत विकास : एक चिकित्सक अध्ययन	डॉ. नरेद्र केशव पाटील	29
6	भाषा, साहित्य कला आणि संस्कृती : एक विवेचन प्रा. डॉ. रवींद्र भाऊराव साखरकर		38
7	१८५७ की क्रांती के दौरान बुन्देली लोकगीतो से जनजागरण एक ऐतिहासिक सिंहावलोकन प्रा.डॉ. तिर्थनंद बन्नगरे		44
8	राष्ट्रसंतांची हिंदी भजने : सामाजिक मुल्ये डॉ. प्रवीण कारंजकर		51
9	औद्योगिक आजारपण : कारणे परिणाम आणि उपाय प्राध्यापक डॉ. कृष्णा शंकर शहाणे		59
10	महाराष्ट्रातील तरुणांसाठी भूशास्त्रातील संधीबाबत आढावा..... श्री भावेश दिनू पाटील		68
11	इतिहास संशोधनात पुरातत्त्वशास्त्र, तत्वे व पद्धतीचे महत्त्व जगदीश दौलतराव चिंचोळकर		74

राष्ट्रसंतांची हिंदी भजने : सामाजिक मुल्ये

डॉ. प्रवीण कारंजकर

श्री.साईबाबा लोकप्रबोधन कला महाविद्यालय वडनेर जि. वर्धा
Email ID :pkarnjkar@rediffmail.com, Mo. No : 9765623234

प्रस्तावना—

राष्ट्रसंत तुकडोजी महाराजांची हिंदी भजन धर्ममुल्यांसाबत सामाजिक मुल्य घेऊन वाटचाल करतांना दिसतात. याच कारणाने लोकजीवनात राष्ट्रसंतांची भजने अधिक रूजलेली दिसतात. महाराष्ट्रातील गावागावात तुकडोजी महाराजांची भजने त्यांच्या जिवंतपणीच पोहचली होती. भजनातून समाज जागृती करणारे संत होते. याच कारणाने त्यांच्या बाबत म्हटले जाते, ते सामाजिक आध्यात्मिकता की पुर्णव्याख्याने करणे और देश को पुन्हः बनाने व जागृत करने के लिए प्रतिबद्ध रहे थे।” (१) असे म्हटले जाते प्रा. रघुनाथ कडवे भारत साधु समाज की सेवासाधना या पुस्तकाच्या प्रस्तावनेत म्हणतात, “वं. महाराजांची राष्ट्रीय एकात्मता, सर्वधर्म समन्वय का पाठ जनता को पढाते रहे।” (२) यातून त्यांचे विचार राजकीय, सामाजिक जीवनाला व्यापूर करणारे होते ह लक्षात घ्यावे लागते. आपल्या जापान यात्रे दरम्यान राष्ट्रसंत एका व्याख्यानात म्हणाले होते, कम से कम हजारो कुटियो कि शक्ती छीनकर हम अपना ताजमहल न उठाये, बल्की एक विशाल ताजमहल मे सबको सांस लेते देख खुश हो जाये।” (३) यावरूनही आपल्याला राष्ट्रसंतांचे व्यक्तिमत्व लक्षात येते.त्यांच्या याच व्यक्तिमत्त्वाचे प्रतिबिंब त्यांच्या हिंदी भजनात पडलेले दिसते. राष्ट्रसंतांची हिंदी भजने मनुष्याला कर्तव्याचा, उद्योगाचा, सदाचार व सत्कर्माचा बोध करून देणारी असतात.

मनुष्याची उपासना :-

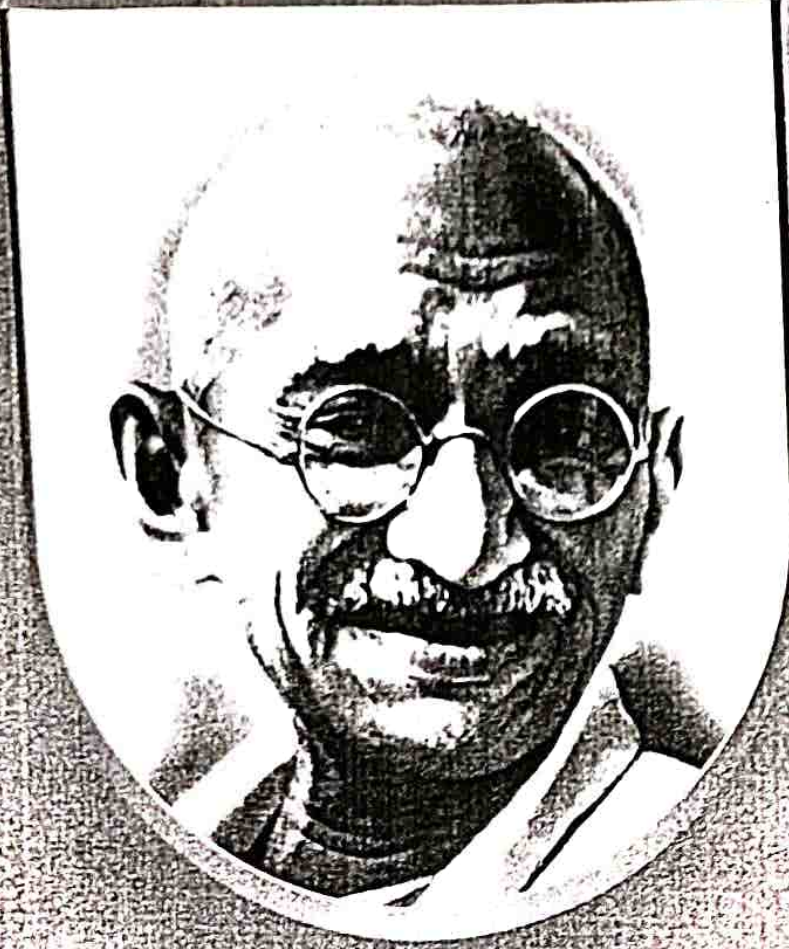
तुकडोजी महाराजांच्या भजनात मनुष्यतत्त्वाची उपासना दिसून येते. केवळ मानवी शरीर म्हणजे माणूस नव्हे तर त्यात सदविचार आणि सदाचाराची योग्यता नसेल तर त्याला मानव म्हणता येणार नाही. त्यासाठी त्याच्यात सदविचार व सदाचार असणे आवश्यक आहे. यावर राष्ट्रसंतांचा भर होता. मानसाने ईश्वराच्या समीप जाण्याचा प्रयत्न करावा त्यासाठी सदाचार व सद्विचार हाच मार्ग आहे. हे सांगतांना त्यांना मानवी स्वभावातील दोषही दाखवून दिले आहेत.

ना धर्म कर्म याद है, नीती जराभी तै नहीं।

रमते क्रोधमे, कहाँ भगवान बनेंगे?

इन्सान बनने को जरासी नहीं मिलती दुवा।

नहीं पासमे शांती, कहाँ भगवान बनेंगे।। (४)

मांधीवादी विचार

(समकालीन परिप्रेक्ष्य)

संपादक

डॉ. संजय पी. धनवटे

डॉ. भारती के. देशमुख

गांधीवादी विचार (समकालीन परिप्रेक्ष्य)

24	महात्मा गांधीजीची आदर्शग्रामाची संकल्पना व आजची स्थिती डॉ. विठ्ठल धिनमिने	154
25	महात्मा गांधी यांचे ग्रामीण विकास विषयीचे विचार डॉ. बी.आर.कतुरवार	161
26	The Making of Mahatma Dr. Wankhede Prakash Tukaram	166
27	Relevance of Mahatma Gandhi's Philosophy and Educational Thoughts in Present Scenario Yuvaraj khodaskar	173

महात्मा गांधीजींची आदर्शग्रामाची संकल्पना व आजची स्थिती

डॉ. विठ्ठल घिनमिने

सहयोगी प्राध्यापक अर्थशास्त्र

श्री. साईबाबा लोकप्रबोधन कला महा. वडनेर ता. हिंगणघाट जि. वर्धा

प्रस्तावना :-

संपुर्ण भारत ज्यांना 'राष्ट्रपिता' 'महात्मा' अशा आदरयुक्त व्यक्ती म्हणून ज्यांची गणना केली जाते ते म्हणजे मोहनदास करमचंद गांधी हे होय. भारताच्या स्वातंत्र्य लढयातील प्रमुख नेते व तत्वज्ञ होते. त्यांनी अहिंसात्मक असहकार आंदोलनांनी भारताला स्वातंत्र्य मिळवून दिले. "महात्मा गांधीसारखा माणूस या भुतलावर होऊन गेला असा विश्वास कदाचित भविष्यकालीन पिढ्या ठेवणार नाहीत" असे मत अल्बर्ट आईस्टाईन यांनी व्यक्त केले होते. महात्मा गांधीजींच्या विचारावर आणि जीवनविषयक तत्वज्ञानावर गीता, उपनिषद यांचा प्रभाव होता. संत कबीर, मीराबाई गुरूनानक यांच्या सारख्या संतांचे विचार यांना प्रभावित करणारे होते. राजकीय क्षेत्रात त्यांनी नामदार गोपाळकृष्ण गोखल्यांना आपले गुरू मानले होते. याशिवाय टॉलस्टॉय, थोरो, रस्किन इत्यादी विदेशी व्यक्तींचा व त्यांच्या लेखनाचा त्यांच्या विचारावर प्रभाव होता. त्यामुळे गांधीजींचे जीवनविषयक तत्वज्ञान हे विविध प्रभावचे अद्वितीय मिश्रण होते.

भारताची अर्थव्यवस्था प्रामुख्याने कृषीप्रधान असून एकुण 'ग्रामीण' लोकसंख्येपैकी जवळपास ७० टक्के लोकसंख्या ग्रामीण भागात वास्तव्य करतात. म्हणूनच देशाचा जर सर्वांगीण विकास करावयाचा असेल तर खेडे स्वयंपूर्ण केल्याशिवाय देशाचा विकास करणे शक्य होणार नाही. त्यामुळेच गांधीजींनी खेडयाकडे चला संदेश दिला. खेडे हा भारताचा आत्मा असून खेडाच्या विकासाशिवाय भारताचा विकास अपूर्ण आहे असे गांधीजींचे मत होते. देशातील बहुसंख्य लोक प्रत्यक्ष, अप्रत्यक्ष रित्या ग्रामीण अर्थव्यवस्थेवर अवलंबून असून भारताची आर्थिक प्रगती कृषी विकासावर अवलंबून आहे. कृषी ग्रामीण क्षेत्रातील उत्पादकता, गुंतवणूक, रोजगार निर्मिती यावर ग्रामीण अर्थव्यवस्था अवलंबून असते. गांधीजींनी ग्रामविकासाची

Impact Factor-8.575 (SJIF)

ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

December-2022

ISSUE No - (CCCLXXXI) 381-B

75 YEARS OF INDIAN INDEPENDENCE
STATUS & GOALS

Chief Editor

Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Executive Editor

Dr. Archana S. Dahane
Principal
Officiating Principal
Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo
Dist. Wardha

Editor

Dr. Anant A. Rindhe
Associate Professor & Head
Department of History
Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo
Dist. Wardha

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

Aadhar Publications

INDEX-B

No.	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	दहशतवाद एक आंतरराष्ट्रीय समस्या	प्रा. डॉ. अरुण मुकुंदराव शेळके	1
2	भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनामध्ये महाराष्ट्रातील स्त्रियांची भूमिका	डॉ. मनिष कान्हा चव्हाण	4
3	भारतीय लोकशाहीत न्यायव्यवस्थेची भूमिका	राजेश जगन्नाथ नंदनवरे	8
4	'भारतीय संविधानातील अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य : तरतूद आणि उपयुक्तता'	डॉ. भुजंग पाटील	12
5	भारतीय चित्रपट आणि लोकशाही	प्रा. कृष्णा कचरुजी मेश्राम	16
6	संगीत शिक्षा का वर्तमान स्वरूप	डॉ. राहुल एम. भोरे	24
7	स्वतंत्र भारत में संगीत अध्ययन	डॉ. श्वेता दीपक वेगड	28
8	सामाजिक सुधारणा चळवळ	प्रा.प्रमोदिनी ज्ञा. खोरगडे (सातंगे)	32
9	महाराष्ट्राच्या विकासात मराठी भाषेचे योगदान	डॉ. सुनील काशिनाथ खामगळ	37
10	आदिवासी समाजात स्त्रियांचा दर्जा आणि आदिवासी स्त्रियांच्या सध्यस्थितीचे अध्ययन	डॉ. पदमानंद मनोहर तायडे	40
11	सेवाग्राम आश्रम आणि भारताची स्वातंत्र्यचळवळ	डॉ.सुनील बोरकर	46
12	भारतीय संविधान आणि मानव अधिकार	प्रा.डॉ.शहाणे रंजना प्रल्हादराव	51
13	या भारतात बंधुभाव नित्य वसु दे.....	प्रा. डॉ. अस्मिता नानोटी	54
14	सत्यशोधक समाज : एक सामाजिक परिवर्तनवादी लोक चळवळ	डॉ. जयश्री संजय सातोकर	59
15	भारतीय संविधान आणि मानवी हक्क	डॉ. नितेश आर. रामटेके	65
16	दशा और दिशा शिक्षा निती मे संगीत की भुमिका	प्रा. दिपक महादेव जामनिक	69
17	भारतातील आर्थिक सुधारणांची वाटचाल	डॉ. विठ्ठल धिनमिने	71
18	भारतीय राजकारणातील आव्हान - जात	डॉ. विनोद मारोतराव मुडे	76
19	स्वातंत्र्योत्तरकाळातील मराठी रंगभूमीचे स्वरूप	प्रा. भोजराज व्ही. बोदले	80
20	विदर्भातील कृषीसमोरील समस्या व उपाययोजना - एक समिक्षण	डॉ. प्रशांत म. पुराणिक	84
21	वृद्ध स्त्रियांच्या आरोग्यविषयक पोषणविषयक समस्या	प्रा. वनिता किसनराव बोदडे	88

भारतातील आर्थिक सुधारणांची वाटचाल
डॉ. विठ्ठल घिनमिने

सहयोगी प्राध्यापक अर्थशास्त्र श्री. साईबाबा लोकप्रबोधन कला महा. वडनेर
ता. हिंणघाट जि. वर्धा ,मो.नं. ९६८९६४२४४९

प्रस्तावना :

१९९१ मध्ये सुरू झालेल्या आर्थिक सुधारणांना आज ३० वर्षे पुर्ण झाले आहे.या पूर्ण कालावधीत कदाचित असा एखादा दिवस गेला असेल जेव्हा या विषयावर कोणतेही विश्लेषण, अथवा लेख इत्यादी प्रकाशित झाले नसेल.सामान्यतः आर्थिक सुधारणेचे तात्पर्य प्रकियेशी लावले जाते ज्यात कोणत्याही अर्थव्यवस्थेत सरकार राज्याच्या भुमिकेला मर्यादित करते तर खाजगी क्षेत्राच्या भुमिकेला विस्तारित करते. 'आर्थिक सुधारणेला कोणत्याही अर्थव्यवस्थेत नीतीगत परिवर्तनाच्या स्थितीवर बघणे श्रेयस्कर असेल ज्यात एका व्यवस्थेपासून दुसऱ्या व्यवस्थेकडे अथवा वैकल्पिक विकास रणनीति कडे संक्रमण होते.

भारताच्या संदर्भात 'आर्थिक सुधारणा' पदावली अथवा त्याच्याशी संबंधित विभ्रमांच्या स्पष्टतेसाठी आणि विभिन्न विकास रणनीति' वर सूक्ष्म विचार करायला पाहिजे ज्या काळाबरोबर विकसित झाल्या आहेत. वरील शोध निबंधामध्ये नियोजन प्रारूप वाशिंगटन सर्वानुमते मिश्रित अर्थव्यवस्था भारतातील आर्थिक सुधारणा व त्यांची वाटचाल, आर्थिक सुधारणांची प्रकिया यामध्ये उदारिकरण, खाजगीकरण व जागतिकीकरणाचा अभ्यास करण्यात आलेला आहे.

नियोजन प्रारूप:

सोवियत संघाच्या उत्थानापर्यंत युरो-अमेरिकी देशांमध्ये भांडवलवादी प्रकारची विकासाची रणनीति स्विकारली जात होती. भांडवलवादी अर्थव्यवस्थेत 'अहस्तपेक्षा' सिध्दातांचे पालन केले जात होते आणि यात खाजगी क्षेत्राचीच प्रमुख भूमिका होती. जेव्हा सोव्हिएत संघात आर्थिक नियोजन मॉडलला स्वीकारले गेले. ज्याचे अनुकरण युरोपबरोबरच चीनने १९४९ मध्ये केले. तेव्हा बहुतांशी विकासशील देशांनी त्यांना स्वातंत्र्य मिळाल्यानंतर समाजवादाच्या विचाराने प्रभावित होऊन नियोजन विकासाचा मार्ग स्वीकारला. या देशांच्या सरकारांनी नियोजन विकासात केंद्रिय भूमिका हातात घेतला. तथापि त्या अर्थव्यवस्थेत विदेशी वसाहतवाद प्रभावी होता, म्हणून त्यांना भीती होती की त्यांनी आपल्या अर्थव्यवस्थेला विदेशी गुंतवणूकीसाठी मुक्त केले तर ते एका नवीन प्रकारच्या अधीनतेमध्ये, मोठ्या बहुराष्ट्रीय कंपन्यांच्या विळख्यात अडकतील. हेच कारण आहे की अशा बहुतांशी देशांनी 'संरक्षणवादी आर्थिक नीति' स्वीकारली ज्यात आयात प्रतिस्थापनचा आधारही घेतला गेला. परंतु १९७० च्या दशकापर्यंत जगाला या गोष्टीचे ठोस पुरावे मिळायला लागले होते की समाजवादी अथवा नियोजित अर्थव्यवस्था' या अशा प्रकारच्या रणनीतिबाबत याकरिता आकृष्ट झाल्या होत्या याचे कारण म्हणजे त्यांच्या वृद्धि दर मंद होता. याच अनुभवांनी एका नवीन विचारधारेला जन्म दिला ज्याला सामान्यतः 'वाशिंगटन सर्वानुमती च्या नावाने ओळखले जाते.

वाशिंगटन सर्वानुमती :

१९८० च्या दशकापर्यंत एक नवीन रणनीती अस्तित्वात आली. हा काही एकदम नवीन विचार नव्हता, परंतु त्या जुन्या विचाराप्रमाणे होता जो नव्या विचाराच्या विफलतेनंतर दोषमुक्त मानला गेला होता. जेव्हा जगाने राज्य नियंत्रित अर्थव्यवस्थेच्या सीमांना समजले, बाजाराच्या बाजूत नवीन तर्क घडवले जायला लागले, अर्थात खाजगी क्षेत्राला व्यापक रूपाने प्रोत्साहित केले जाऊ लागले अनेक देश आपल्या अर्थव्यवस्थेला मुक्त अर्थव्यवस्थेकडे घेवून जाण्यासाठी प्रवृत्त झाले कारण अर्थव्यवस्थेत त्यांना आता राज्याचा न्यूनतम हस्तक्षेप हवा होता. समाजवादी आणि नियोजित अर्थव्यवस्था असलेल्या देशांना हे अपील केले जाऊ लागले की त्यांनी खाजगीकरण आणि उदारीकरणाची प्रकिया सुरू करावी आणि यासाठी राज्याचे स्वामीत्व असलेल्या कंपन्यांना खाजगी हातांना विकावे, त्याबरोबर अर्थव्यवस्थेत सरकारी हस्तक्षेप एकदम समाप्त करावा. या देशांना हा

Impact Factor-8.575 (SJIF)

ISSN-2278-9308

B.Aadhar

Single Blind Peer-Reviewed & Refreed Indexed

Multidisciplinary International Research Journal

December-2022

ISSUE No - (CCCLXXXI) 381-B

75th YEARS OF INDIAN INDEPENDENCE

STATUS & GOALS

Chief Editor

Prof. Virag S. Gawande
Director
Aadhar Social
Research & Development
Training Institute Amravati

Executive Editor

Dr. Archana S. Dahane
Principal
Officiating Principal
Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo
Dist. Wardha

Editor

Dr. Anant A. Rindhe
Associate Professor & Head
Department of History
Yeshwant Mahavidyalaya, Seloo
Dist. Wardha

This Journal is indexed in :

- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

Aadhar International Publication

For Details Visit To : www.aadharsocial.com

All rights reserved with the authors & publisher

INDEX-B

No.	Title of the Paper	Authors' Name	Page No.
1	दहशतवाद एक आंतरराष्ट्रीय समस्या	प्रा. डॉ. अरुण मुकुंदराव शेळके	1
2	भारतीय स्वातंत्र्य आंदोलनामध्ये महाराष्ट्रातील स्त्रियांची भूमिका	डॉ. मनिष कान्हा चव्हाण	4
3	भारतीय लोकशाहीत न्यायव्यवस्थेची भूमिका	राजेश जगन्नाथ नंदनवरे	8
4	'भारतीय संविधानातील अभिव्यक्ती स्वातंत्र्य : तरतूद आणि उपयुक्तता'	डॉ. भुजंग पाटील	12
5	भारतीय चित्रपट आणि लोकशाही	प्रा. कृष्णा कचरूजी मेश्राम	16
6	संगीत शिक्षा का वर्तमान स्वरूप	डॉ. राहूल एम. भोरे	24
7	स्वतंत्र भारत में संगीत अध्ययन	डॉ. श्वेता दीपक वेगड	28
8	सामाजिक सुधारणा चळवळ	प्रा.प्रमोदिनी ज्ञा. खोरगडे (सातंगे)	32
9	महाराष्ट्राच्या विकासात मराठी भाषेचे योगदान	डॉ. सुनील काशिनाथ खामगळ	37
10	आदिवासी समाजात स्त्रियांचा दर्जा आणि आदिवासी स्त्रियांच्या सध्यस्थितीचे अध्ययन	डॉ. पदमानंद मनोहर तायडे	40
11	सेवाग्राम आश्रम आणि भारताची स्वातंत्र्यचळवळ	डॉ.सुनील बोरकर	46
12	भारतीय संविधान आणि मानव अधिकार	प्रा.डॉ.शहाणे रंजना प्रल्हादराव	51
13	या भारतात बंधुभाव नित्य वसु दे.....	प्रा. डॉ. अस्मिता नानोटी	54
14	सत्यशोधक समाज : एक सामाजिक परिवर्तनवादी लोक चळवळ	डॉ. जयश्री संजय सातोकर	59
15	भारतीय संविधान आणि मानवी हक्क	डॉ. नितेश आर. रामटेके	65
16	दशा और दिशा शिक्षा निती मे संगीत की भुमिका	प्रा. दिपक महादेव जामनिक	69
17	भारतातील आर्थिक सुधारणांची वाटचाल	डॉ. विठ्ठल घिनमिने	71
18	भारतीय राजकारणातील आव्हान - जात	डॉ. विनोद मारोतराव मुडे	76
19	स्वातंत्र्योत्तरकाळातील मराठी रंगभूमीचे स्वरूप	प्रा. भोजराज व्ही. बोदले	80
20	विदर्भातील कृषिसमोरील समस्या व उपाययोजना - एक समिक्षण	डॉ. प्रशांत म. पुराणिक	84
21	वृद्ध स्त्रियांच्या आरोग्यविषयक पोषणविषयक समस्या	प्रा. वनिता किसनराव बोदडे	88

भारतीय राजकारणातील आव्हान - जात

डॉ. विनोद मारोतराव मुडे

सहयोगी प्राध्यापक - राज्यशास्त्र विभाग श्री साईबाबा लोक प्रबोधन कला महाविद्यालय, वडणे.

तालुका- हिंगणघाट, जिल्हा- वर्धा. 442307

सारांश (Abstract) :

राजकारणात जात हा महत्त्वाचा घटक बनण्याची प्रक्रिया स्वातंत्र्योत्तर काळात सुरू झाली. सत्ता या घटकाचे आकलन झाल्यानंतर ती टिकविण्यासाठी ज्या काही लांड्या लबाड्यांना प्रारंभ झाला, त्यातून जात ही बलवान बनत गेली. त्यामुळे आज जातीच्या आधारावर मत बँका बनविणे त्याच आधारावर उमेदवार ठरविताना कोणत्याही राजकीय पक्षाला विधिनिषेध वाटत नाही. किंबहुना, जात या एकाच आधारावर निवडणुकीचे राजकारण ठरते. पूर्वी जातीपेक्षा धर्म महत्त्वाचा होता; पण आता तो दुय्यम ठरला आहे. ही स्थिती केवळ राजकारणापुरतीच मर्यादित नाही, तर समाजकारण, अर्थकारणही तिने व्यापले आहे. प्रत्येक जातीने आपली संस्कृती निश्चित केली.

आपल्या लोकशाहीची सर्वात मोठी समस्या ही आहे की लोकशाहीत राजकारणाला व्यावसायिक रूप दिले जाते. ती अनैतिक बनते म्हणूनच तिचा कोणताही धर्म नाही. जनतेला भुलविण्यासाठी आपले राजकारणी लोक धर्मविहीनतेला धर्मनिरपेक्षता म्हणतात. देशातील जनतेला भावनिक आवाहन करून, त्याला जात, धर्मांमध्ये अडकवले जाते. सर्वोच्च न्यायालयाने देखील यासंदर्भात महत्त्वपूर्ण निर्वाळा यापूर्वीच दिला आहे. सर्वोच्च न्यायालयाने आपल्या या निर्णयात म्हटले होते की, जात, धर्म, भाषेच्या आधारावर मत मागता येणार नाही. सर्वोच्च न्यायालयाच्या या निर्णयाने भारतीय राजकारणाला एक वेगळे वळण देण्याचा प्रयत्न केला. मात्र या प्रयत्नांना म्हणावे तसे यश मिळताना दिसून येत नाही. या देशाला जातीव्यवस्थेचा, धर्माच्या गडद छायेचा मोंठा इतिहास आहे. त्यामुळे जातव्यवस्था मोडीत काढण्यास अजून किती वेळ लागेल हे सांगता येत नाही.

बीज संज्ञा (Key- Words) :

भारतातील लोकशाही, राजकीय पक्ष, राजकारण, आणि जात (Cast)

शोधनिबंधाची उद्दिष्टे (Objectives of Research Paper) :

1. भारतातील राजकीय पक्षांचे राजकारण आणि जात यांच्यातील संबंधाचे अध्ययन करणे.
2. भारतातील जातीय राजकारणामुळे लोकशाहीसमोरील निर्माण झालेल्या अडथळांचा अभ्यास करणे.
3. भारतीय लोकशाहीप्रणित व्यवस्थेत विविध वर्गांच्या लोकांमध्ये समता, न्याय, व स्वातंत्र्याची भावना दृढीगृत करणे.

गृहीतके (Hypothesis) :

1. भारतातील राजकीय पक्षांच्या जातीय राजकारणामुळे लोकशाहीला बाधा निर्माण होत आहे.
2. भारतातील राजकीय पक्ष जातीय समीकरण लक्षात घेऊन नेतृत्वाची संधी देत असते.

प्रस्तावना (Introduction) :

भारतीय समाजात जातींना हजारो वर्षांची प्राचीन परंपरा लाभली आहे. स्वातंत्र्यपूर्व काळात जातिप्रथांच्या प्रभावामुळे निर्माण झालेली बंधने झुगारून देण्यासाठी अनेक आंदोलने झाली. 'जात-पात' तोडण्याचेही आंदोलन झाले. व्यक्तीच्या सामाजिक जीवनातील आणि प्रामुख्याने सामाजिक संबंधांमधील जातीचा प्रभाव नष्ट करण्याच्या हेतूने अनेक समाजसुधारकांनी प्रयत्न केले. काहीनी या समाजकार्यासाठी आपले उभे आयुष्य खर्ची घातले. या सर्व प्रयत्नांमधून जातिप्रथांमध्ये काही महत्त्वपूर्ण असे बदल घडून येण्यास प्रारंभ झाला. जातीला जन्मतत्त्वाचा आधार आहे. स्वातंत्र्योत्तर काळात जातीमुळे निर्माण झालेली सामाजिक विषमता व असमानता नष्ट करण्याचे प्रयत्न अधिक जोमाने करण्यात आले. यासाठी काही कायदे करण्यात आले. तसेच समान संधीचा मूलभूत अधिकारही सर्व नागरिकांना संविधानाने मिळवून दिला. समता, स्वातंत्र्य, बंधूता या मूल्यांवर आधारित समाजरचना व लोकशाही व्यवस्था निर्माण करण्याचे ध्येय निश्चित करण्यात आले. या ध्येयाच्या प्राप्तीसाठी सर्व स्तरावर प्रयत्नही सुरू झाले. जातिप्रथांमध्ये बदल घडवून आणण्याची स्वातंत्र्यपूर्व काळातील प्रक्रिया स्वातंत्र्योत्तर काळात अधिक गतिमान झाली. हे सर्व मान्य केले तरी जाती अद्यापही नष्ट झाल्या नाहीत. म्हणून व्यक्तीच्या जन्मापासून जी चिकटते आणि मृत्यूनंतरही जी जात नाही तिला जात (Caste) असे म्हटले जाते. नजिकच्या भविष्यात जाती नष्ट होतील अशी कोणतीही चिन्हे दिसत नाहीत.

**Proceedings of
6th National Conference on
National Education Policy 2020
and Libraries
18-19 March, 2023
VOL - I**

*** Board of Editors ***

- Dr. Sanjay Desale •
- Dr. Sambhaji Patil • • Dr. Charudatta Gandhe •
- Mr. Yogesh Mate • • Mr. Pradeep Bachhav •
- Dr. Dattatray Sankpal • • Dr. Archana Ladkat •

❖ Published by ❖

MUCLA

Maharashtra University and
College Librarian Association
Jalgaon, MH (India)

Sl. No	Title & Author	Page No.
48.	भाषांतर सेवा : एक दृष्टीक्षेप ● राजकुमार हिरामण थोरवे, मोहन दत्तात्रय महाडिक	340
49. ✓	वर्तमान युगात नाविन्यपूर्ण ग्रंथालय सेवा पद्धतीचा आणि तंत्रज्ञानाच्या उपयोगितेचा अध्ययन ● सारिका गोपालराव चौधरी	345
50.	हरित ग्रंथालये (ग्रीन लाईब्रेरी) - एक पर्यावरणपूरक शिक्षण संसाधने आणि त्याचा पुढील पिढीवर होणारा परिणाम ● सौ. स्वप्नाली कुणाल कासार, कुणाल प्रकाश कासार	354
51.	Awareness And Usage Of Electronic Information Resources Among Postgraduate Arts & Commerce ● Avhad Sharad T.	368
52.	LIS Education ● Bomble Raju Balasaheb, Shobha Rajabhau Sulsule	374
53.	An Overview Of The Role Of Oers And Cc In Modern Libraries And Learning ● Manisha N. Godse and Monali S. Gujarathi	381
54.	Role Of Open Educational Resources In Library And Information Science ● Nitin M. Chaware , Ashish S. Raut, Gaurav R. Deshmukh	390
55.	A Study On Website Of Private University Libraries In Maharashtra State ● Rahane Vijay Chhaburao	412
56.	Challenges And Opportunities For Libraries In New Education Era ● Sanyukta Arun Borse,	423
57.	Open Resources For Teacher Education ● Sharad Padhye	428
58.	Collection Development Policy For Prison Library's Collection In Maharashtra ● Sunanda Phulari	431
59.	E-Resource Management: Challenges, Opportunities And Best Practices For Libraries And Academic Institutions ● Sangharsh S. Gajbe and Sandesh Dongare	436
60.	एक राष्ट्र एक सदस्यता आणि ग्रंथालय कंसोर्टिया ● Gaikwad Manisha Khandu	441
61.	Equitable Access To Digital Content In India: An Examination Of The One Nation One Subscription Concept ● Sangharsh S. Gajbe and Mangesh Ghodke	448
62.	A Critical Study In Understanding The Different Innovative Approaches Of Libraries For Supporting Digital Humanities ● Rajani Meshram	456

वर्तमान युगात नाविन्यपूर्ण ग्रंथालय सेवा पद्धतीचा आणि तंत्रज्ञानाच्या उपयोगितेचा अध्ययन

डॉ. सारिका गोपालराव चौधरी

ग्रंथपाल,

श्री. साईबाबा लोकं प्रबोधन कला महाविद्यालय वडनेर

ता. हिंगनघाट, जि.वर्धा

Email : saibabalib@gmail.com

सारांश :

ग्रंथालय विज्ञान हे असे विज्ञान आहे जे ग्रंथालयाच्या संदर्भात व्यवस्थापन, माहिती तंत्रज्ञान, अध्यापनशास्त्र आणि इतर विषयांची साधने वापरते. ग्रंथालय विज्ञान हे असे शास्त्र आहे ज्या अंतर्गत ग्रंथालयांमध्ये केलेल्या कामाशी संबंधित विशिष्ट पद्धती, तंत्रे आणि कार्यपद्धतींचा अभ्यास केला जातो आणि शिकवला जातो. आधुनिक ग्रंथालय विज्ञानाला 'ग्रंथालय आणि माहिती विज्ञान' असे म्हटले जाते कारण ते केवळ संपादन, सादरीकरण, वर्गीकरण, कॅटलॉगिंग, पुस्तकांची सारणी व्यवस्था यापुरते मर्यादित नाही तर माहिती शोधणे, संपादन करणे, प्रक्रिया करणे, संप्रेषण करणे आणि पुनर्प्राप्ति करणे यांचा समावेश होतो. आधुनिक ग्रंथालये अद्ययावत माहिती संप्रेषण तंत्रज्ञानाचा चांगला वापर करत आहेत. केवळ ग्रंथालय आणि माहिती शास्त्राच्या शिक्षणाद्वारे ग्रंथालयांच्या संघटना आणि संचालनासाठी पात्र आणि कुशल कर्मचारी तयार केले जातात. ग्रंथालय सायन्स हे तांत्रिक विषयांच्या श्रेणीत येते आणि ते सेवेशी संबंधित व्यवसाय आहे. हे ग्रंथालयाच्या संदर्भात व्यवस्थापन, माहिती तंत्रज्ञान, अध्यापनशास्त्र आणि इतर विषयांची तत्त्वे आणि साधने वापरते. जेव्हा आपण "इनोव्हेशन" हा शब्द वापरतो तेव्हा हे अत्यंत आवश्यक स्पष्टता प्रदान करते. "लोकांची सतत त्यांचे इच्छित भविष्य घडवण्याची क्षमता" अशी नवकल्पनाची व्याख्या लोकांपासून सुरु होते. आम्हाला "नाविन्यपूर्ण ग्रंथालय सेवा" परिभाषित करणे आवश्यक आहे. हे आम्हाला एक ध्येय स्थापित करण्यात आणि आमच्या प्रगतीचे मोजमाप करण्याचा मार्ग तयार करण्यात मदत करेल. या संशोधन पत्रात वर्तमान युगात नाविन्यपूर्ण ग्रंथालय सेवा पद्धतीचा आणि तंत्रज्ञानाच्या उपयोगितेचा अध्ययन केले गेले आहे.